

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-ОСОБИСТІСНОЇ СФЕРИ ЕМІГРАНТІВ ТА РЕЕМІГРАНТІВ, ХВОРИХ НА ДЕПРЕСИВНІ РОЗЛАДИ

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського»

Вивчено особливості ціннісно-особистісної сфери з урахуванням фактора еміграції (рееміграції) у 196 емігрантів, 191 реемігранта та 198 неемігрантів, хворих на психогенні, ендогенні та органічні депресивні розлади. Встановлено значний рівень дисоціації у ціннісно-особистісній сфері емігрантів та реемігрантів, наявність у емігрантів більш виражених ознак внутрішнього конфлікту, а у реемігрантів — внутрішнього вакууму та розходження цінності і доступності, що є наслідком впливу фактора еміграції (рееміграції) на систему цінностей через об'єктивні соціально-економічні умови, в яких перебувають емігранти та реемігранти.

Ключові слова: депресивні розлади, емігранти, реемігранти, цінність, доступність.

Еміграція та рееміграція в Україні є однією з найактуальніших державних та суспільних проблем. За даними експертів, кількість українських емігрантів становить близько 6,5–7 млн осіб (15 % постійного населення) [1, 2]. Еміграція розглядається як фактор, що провокує маніфестацію або екзацербацию ендогенних психічних захворювань [3–5], а у емігрантів виявляються емоційна нестійкість, тривожність, соціальна інтроверсія, конформність на поведінковому рівні, підозрілість, слабка інтеграція особистісних рис у вигляді емотивності та фрустрованості, низький рівень фрустраційної толерантності, а також психозадаптаційні стани, посттравматичний стресовий розлад, неврастенія, пролонгована депресивна реакція та помірний депресивний епізод [6, 7].

Дослідження особливостей ціннісно-мотиваційної сфери емігрантів та реемігрантів має важливе значення для комплексного розуміння проблеми еміграції та рееміграції, встановлення її соціально-психологічних причин та наслідків і розробки науково обґрунтованих заходів щодо профілактики психічних розладів у цієї категорії населення.

Нами за допомогою методики «Рівень співвідношення цінності та доступності у різних життєвих сферах» Е. Б. Фанталової [8] було обстежено 196 осіб, які щонайменше протягом останнього року проживали за межами України і планували найближчим часом повернутися за кордон (емігранти), а також 191 особу, що не менше року проживали за межами України і протягом останнього року повернулися для постійного проживання до країни (реемігранти), та 198 осіб, які постійно проживають в Україні і ніколи не виїжджали за її межі для тривалого проживання (неемігранти). Усі обстежені хворі перебували на лікуванні у Тернопільській обласній психоневрологічній лікарні

за період 2010–2014 рр., їм було поставлено остаточний клінічний діагноз депресивного розладу відповідно до критеріїв МКХ-10. Психогенні депресивні розлади (F43.21 та F43.22) встановлені у 69 неемігрантів, 68 емігрантів та 67 реемігрантів, ендогенні (F31.3, F31.4, F32.1, F32.2, F33.1 та F33.2) — відповідно у 65, 66 та 63 осіб, органічні (F06.3) — відповідно у 64, 62 та 61 осіб; розбіжності між групами незначущі.

Статистичний аналіз результатів проводився за допомогою непараметричного тесту Манна — Уїтні.

При дослідженні ціннісної сфери емігрантів та реемігрантів, хворих на психогенні депресивні розлади, були виявлені цікаві закономірності: в емігрантів та неемігрантів шкала цінностей була доволі схожою, тоді як у реемігрантів значною мірою відрізнялася. Так, емігранти та неемігранти найбільш цінним вважають щасливе сімейне життя (у середньому $8,63 \pm 1,94$ та $9,28 \pm 1,79$ бала відповідно), на другому місці — здоров'я ($8,32 \pm 1,71$ та $7,75 \pm 2,05$ бала відповідно), на третьому — кохання ($7,82 \pm 1,36$ та $7,48 \pm 1,39$ бала відповідно). Матеріально забезпечене життя у цих групах хворих займає лише четверту позицію у шкалі цінностей ($7,63 \pm 1,01$ та $7,26 \pm 1,21$ бала відповідно), хоча кількісні показники є доволі високими. У реемігрантів першу позицію у шкалі цінностей також займає щасливе сімейне життя ($9,04 \pm 1,95$ бала), однак на другому місці, на відміну від емігрантів та неемігрантів, — матеріально забезпечене життя ($7,84 \pm 0,98$ бала), на третьому — кохання ($7,75 \pm 1,53$ бала). Здоров'я у шкалі цінностей реемігрантів займає четверте місце.

Сфера доступності емігрантів та реемігрантів, хворих на депресивні розлади, виявляє значну дисоціацію зі сферою цінностей. Так, найменш доступним в усіх групах є здоров'я (середній показник у емігрантів $2,28 \pm 0,69$ бала,

у реемігрантів — $2,01 \pm 0,79$ бала, у неемігрантів — $1,84 \pm 0,66$ бала). Серед інших найбільш недоступних сфер у емігрантів — щасливе сімейне життя ($2,60 \pm 0,76$ бала), активна життєдіяльність ($3,47 \pm 0,98$ бала), кохання ($3,78 \pm 0,77$ бала), цікава робота ($3,93 \pm 1,11$ бала). У реемігрантів найменш доступними, крім здоров'я, є матеріально забезпечене життя ($3,46 \pm 0,77$ бала), щасливе сімейне життя ($3,46 \pm 0,72$ бала), активна життєдіяльність ($3,96 \pm 1,09$ бала), цікава робота ($4,42 \pm 1,29$ бала), кохання ($4,55 \pm 1,00$ бала) та впевненість у собі ($4,64 \pm 1,38$ бала).

Максимальний рівень дисоціації у всіх групах обстежених встановлено за сферами здоров'я (у емігрантів — $6,04 \pm 1,21$ бала, у реемігрантів — $5,73 \pm 1,52$ бала, у неемігрантів — $5,91 \pm 1,53$ бала), щасливого сімейного життя (відповідно $6,03 \pm 1,35$; $5,58 \pm 1,36$ та $5,59 \pm 1,29$ бала), кохання (відповідно $4,04 \pm 0,80$; $3,19 \pm 0,86$ та $3,43 \pm 0,79$ бала). Незначну дисоціацію виявлено за сферою активної життєдіяльності (відповідно $0,88 \pm 0,32$; $0,78 \pm 0,49$ та $0,91 \pm 0,41$ бала). У реемігрантів визначено високий рівень дисоціації за сферою матеріально забезпеченого життя ($4,37 \pm 0,67$ бала), у неемігрантів він є суттєво меншим ($2,71 \pm 0,57$ бала).

Показник внутрішнього конфлікту в емігрантів — $45,19\%$, у реемігрантів — $41,66\%$, у неемігрантів — $35,38\%$, розбіжності значущі при порівнянні усіх груп між собою ($p = 0,001$); внутрішнього вакууму — відповідно $38,69$; $38,91$ та $35,18\%$, розбіжності значущі при порівнянні груп неемігрантів та емігрантів ($p = 0,005$), неемігрантів та реемігрантів ($p = 0,001$); нейтральної зони — відповідно $36,36$; $36,73$ та $43,89\%$, розбіжності значущі при порівнянні груп неемігрантів та емігрантів ($p = 0,001$), неемігрантів та реемігрантів ($p = 0,001$). Інтегральний показник розходження цінності — доступності становив відповідно $34,2$; $40,06$ та $24,68\%$.

У хворих на ендogenous депресивні розлади відмінності у ціннісній сфері між емігрантами, реемігрантами та неемігрантами виражені істотно меншою мірою, ніж у хворих на психогенні депресії. Найціннішими у всіх групах є щасливе сімейне життя (у емігрантів $8,71 \pm 1,60$ бала, у реемігрантів $9,19 \pm 1,72$ бала, у неемігрантів — $9,31 \pm 1,86$ бала) та здоров'я (відповідно $8,23 \pm 1,83$; $7,94 \pm 1,90$ та $7,86 \pm 2,14$ бала). В емігрантів та неемігрантів третьою за ієрархією цінністю є кохання (відповідно $7,85 \pm 1,43$ та $7,68 \pm 1,20$ бала, у реемігрантів — $7,78 \pm 1,43$ бала), а у реемігрантів — матеріально забезпечене життя ($7,83 \pm 0,99$ бала), у емігрантів — $7,68 \pm 0,95$ і неемігрантів — $7,32 \pm 1,06$ бала.

У емігрантів найменш доступними є здоров'я ($2,30 \pm 0,68$ бала), щасливе сімейне життя ($2,68 \pm 0,61$ бала), активна життєдіяльність ($3,47 \pm 1,01$

бала), цікава робота ($3,67 \pm 1,21$ бала), кохання ($3,80 \pm 0,81$ бала). У реемігрантів недоступними є сфери здоров'я ($2,00 \pm 0,72$ бала), матеріально забезпечене життя ($3,48 \pm 0,69$ бала), щасливе сімейне життя ($3,54 \pm 0,76$ бала), активна життєдіяльність ($3,90 \pm 1,19$ бала), цікава робота ($4,25 \pm 1,43$ бала), кохання ($4,46 \pm 1,06$ бала) і впевненість у собі ($4,63 \pm 1,47$ бала). У неемігрантів недоступними сферами є здоров'я ($1,89 \pm 0,71$ бала), активна життєдіяльність ($3,68 \pm 0,92$ бала), щасливе сімейне життя ($3,75 \pm 0,85$ бала), цікава робота ($4,22 \pm 1,17$ бала), кохання ($4,25 \pm 0,79$ бала) та матеріально забезпечене життя ($4,66 \pm 0,87$ бала).

Дисоціативні прояви у співвідношенні цінності і доступності у емігрантів та реемігрантів, хворих на ендogenous депресивні розлади, також мають певні особливості. В емігрантів найбільшу дисоціацію виявлено у таких сферах: щасливе сімейне життя ($6,03 \pm 1,25$ бала), здоров'я ($5,92 \pm 1,41$ бала) та кохання ($4,05 \pm 0,85$ бала), у реемігрантів — здоров'я ($5,94 \pm 1,42$ бала), щасливе сімейне життя ($5,65 \pm 1,17$ бала) та матеріально забезпечене життя ($4,35 \pm 0,81$ бала), у неемігрантів — здоров'я ($5,97 \pm 1,68$ бала) та щасливе сімейне життя ($5,55 \pm 1,25$ бала).

Інтегральні показники внутрішнього конфлікту в емігрантів становили $45,08\%$, у реемігрантів — $41,66\%$, у неемігрантів — $35,81\%$, розбіжності значущі при порівнянні груп емігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$), реемігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$), емігрантів та реемігрантів ($p = 0,068$); внутрішнього вакууму — відповідно $38,61$; $38,91$ та $33,77\%$, розбіжності значущі при порівнянні груп емігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$), реемігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$); нейтральної зони — відповідно $36,60$; $36,73$ та $47,52\%$, розбіжності значущі при порівнянні груп емігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$), реемігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$); за розходженням цінності та доступності — між усіма групами ($p = 0,001$).

У пацієнтів з органічними депресивними розладами особливості ціннісної сфери більшою мірою близькі до тих, що виявлені у хворих на ендogenous депресивні розлади, і відрізняються від притаманних хворим на психогенні розлади. Так, у всіх трьох групах найціннішими є щасливе сімейне життя (у емігрантів — $8,79 \pm 1,56$ бала, реемігрантів — $9,15 \pm 1,38$ балів, неемігрантів — $9,28 \pm 1,27$ бала), здоров'я (відповідно $8,24 \pm 1,86$; $7,98 \pm 1,90$ та $7,84 \pm 2,11$ бала). У емігрантів та неемігрантів на третьому місці у шкалі цінностей — кохання (відповідно $7,85 \pm 1,38$; $7,73 \pm 1,12$ та $7,77 \pm 1,38$ бала), а у реемігрантів — матеріально забезпечене життя (відповідно $7,66 \pm 0,90$; $7,84 \pm 0,93$ та $7,31 \pm 1,14$ бала).

Найбільш недоступними для емігрантів є здоров'я ($2,29 \pm 0,71$ бала), щасливе сімейне життя ($2,63 \pm 0,52$ бала), активна життєдіяль-

ність ($3,47 \pm 0,92$ бала), кохання ($3,76 \pm 0,80$ бала) та цікава робота ($3,79 \pm 1,20$ бала). У реемігрантів ієрархія доступності виглядає таким чином: здоров'я ($2,05 \pm 0,69$ бала), матеріально забезпечене життя ($3,54 \pm 0,62$ бала), щасливе сімейне життя ($3,54 \pm 0,65$ бала), активна життєдіяльність ($3,89 \pm 1,05$ бала), цікава робота ($4,20 \pm 1,45$ бала), кохання ($4,44 \pm 0,90$ бала). Для неемігрантів недоступними є здоров'я ($1,81 \pm 0,64$ бала), активна життєдіяльність ($3,59 \pm 1,12$ бала), щасливе сімейне життя ($3,83 \pm 0,52$ бала).

При аналізі дисоціацій у сферах цінності — доступності у емігрантів та реемігрантів, хворих на органічні депресивні розлади, були виявлені ознаки внутрішнього конфлікту та внутрішнього вакууму в ключових сферах: щасливе сімейне життя ($6,16 \pm 1,19$ бала), здоров'я ($5,95 \pm 1,38$ балів) та кохання ($4,10 \pm 0,86$ балів). У реемігрантів ознаки внутрішнього конфлікту спостерігаються у таких сферах, як здоров'я ($5,93 \pm 1,41$ бала), щасливе сімейне життя ($5,61 \pm 0,97$ бала), матеріально забезпечене життя ($4,30 \pm 0,82$ бала). У неемігрантів ознаки внутрішнього конфлікту виявлено у таких сферах, як здоров'я ($6,03 \pm 1,56$ бала) та щасливе сімейне життя ($5,45 \pm 1,04$ бала).

При дослідженні інтегральних показників хворих на органічні депресивні розлади було визначено, що показник внутрішнього конфлікту у емігрантів є найвищим ($44,98\%$), у реемігрантів — дещо нижчим ($43,10\%$), а у неемігрантів — найнижчим ($36,72\%$). Значущі розбіжності виявлено при порівнянні груп емігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$) і реемігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$). Аналогічні закономірності виявлені для показника внутрішнього вакууму: у емігрантів — $38,49\%$, у реемігрантів — $38,12\%$, у неемігрантів — $33,83\%$. Розбіжності значущі при порівнянні груп емігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$) і реемігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$). Натомість показники нейтральної зони є найкращими у неемігрантів ($46,56\%$) і суттєво гіршими в емігрантів ($35,63\%$) та реемігрантів ($35,90\%$). Значущі розбіжності також виникли при порівнянні груп емігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$) і реемігрантів та неемігрантів ($p = 0,001$). Найвищий показник розходження між сферами цінності та доступності був у групі реемігрантів ($40,39\%$), найнижчий — у емігрантів ($34,55\%$), а у неемігрантів він займає проміжне положення ($37,47\%$). Розбіжності ста-

тистично значущі при порівнянні між собою всіх груп ($p = 0,001$).

Таким чином, виявлені особливості свідчать про наявність значних порушень у ціннісній сфері емігрантів та реемігрантів, хворих на депресивні розлади. Очевидно, що вплив фактора еміграції (рееміграції) на систему цінностей реалізується через об'єктивні соціально-економічні умови, в яких перебувають ці люди. Водночас зміни у ціннісній сфері емігрантів та реемігрантів, хворих на депресивні розлади, слід розглядати у комплексі з їх особистісними особливостями та характером депресивного процесу.

Список літератури

1. Міграція в Україні: факти і цифри / Міжнародна організація з міграції.— К.: Представництво МОМ в Україні, 2011.— 7 с.
2. Щорічна Доповідь про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Постанова Верховної Ради України від 05.04.2011 р. № 3194-VI // Голос України.— 2011.— № 35.— С. 23–29.
3. Incidence of psychotic disorders in immigrant groups to the Netherlands / J. P. Seltén, N. Veen, W. Feller [et al.] // Br. J. of Psychiatry.— 2001.— № 178.— P. 367–372.
4. The mental health of migrants / B. E. Gavin, B. D. Kelly, A. Lane [et al.] // Irish Medical J. — 2001.— Vol. 94.— P. 229–230.
5. Lauber C. Patterns of Psychiatric Inpatient Care in Migrants: Results from Switzerland / C. Lauber, B. Lay, W. Rossler // Swiss Medical Weekly.— 2006.— № 135.— P. 50–56.
6. Хармз В. А. Медико-психологические аспекты нарушения психической адаптации эмигрантов: дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук; спец. 19.00.04 «Медицинская психология» / В. А. Хармз; Санкт-Петербургский гос. университет.— СПб, 2000.— 186 с.
7. Иванова М. В. Психическое здоровье мигрантов (клинический, социально-психологический и реабилитационный аспекты): дис. на соискание ученой степени канд. мед. наук; спец. 14.01.18 «Психиатрия» / М. В. Иванова; НИИ психического здоровья СО РАМН.— Томск, 2007.— 205 с.
8. Фанталова Е. Б. Диагностика и психотерапия внутрениего конфликта / Е. Б. Фанталова.— Самара: Бахрах-М, 2001.— 128 с.

ОСОБЕННОСТИ ЦЕННОСТНО-ЛИЧНОСТНОЙ СФЕРЫ ЭМИГРАНТОВ И РЕЭМИГРАНТОВ, СТРАДАЮЩИХ ДЕПРЕССИВНЫМИ РАССТРОЙСТВАМИ

Е. П. ВЕНГЕР

Изучены особенности ценностно-личностной сферы с учетом фактора эмиграции (реэмиграции) у 196 эмигрантов, 191 реэмигранта и 198 неэмигрантов, больных психогенными, эндогенными

и органическими депрессивными расстройствами. Выявлен значительный уровень диссоциации в ценностно-личностной сфере эмигрантов и реэмигрантов, наличие у эмигрантов более отчетливых признаков внутреннего конфликта, а у реэмигрантов – внутреннего вакуума и различий ценности и доступности, что является следствием влияния фактора эмиграции (реэмиграции) на систему ценностей через объективные социально-экономические условия, в которых находятся эмигранты и реэмигранты.

Ключевые слова: депрессивные расстройства, эмигранты, реэмигранты, ценность, доступность.

FEATURES OF VALUE-PERSONAL SPHERE IN EMIGRANTS AND RE-EMIGRANTS WITH DEPRESSIVE DISORDER

O. P. VENGER

The characteristics of value-based personal sphere were investigated considering emigration (re-emigration) factor in 196 emigrants, 191 re-emigrants and 198 nonemigrants with psychogenic, organic and endogenous depressive disorders. Significant levels of dissociation in the personal sphere were revealed in emigrants and re-emigrants, with the presence of more distinct signs of internal conflict in emigrants and internal vacuum, difference in value and accessibility in re-emigrants, resulting from the impact of the factor of emigration (re-emigration) to the value system through objective socio-economic conditions of emigrants and re-emigrants.

Key words: depressive disorders, emigrants, re-emigrants, value, availability.

Надійшла 13.01.2016